

BLÁZINCE A JEJICH LÉKAŘI

ZMĚNA POSTOJE K ŠÍLENSTVÍ

Pohled to je strhující: v oknech cel obličejů tří lidí tupě zírajících ven. Jsou rozrušení, vlasy mají zcuhané. V popředí dvě mohutné postavy zuřivců, z nichž jeden si hryže do vlastního masa. Nevnímají ani sebe samotné, natož svět kolem. Za zády jednoho z nich se skrývá culící se pomatený mládenec. Reliéf vytesal v roce 1686 Peter van Coeverden a usadil jej před *dolhuis* (blázinec), který byl o dvě století dříve postaven jako útulek pro několik duševně chorých v holandském městě 's-Hertogenbosch. Na protějším břehu Severního moře byla v Londýně roku 1676 v době restaurace dokončena výstavba nového Bedlamu podle návrhu Roberta Hookea. Stavba svou architekturou připomínala palácový komplex (původní Bedlam už nestačil a rozpadal se). Nový blázinec byl vybudován na příhodně nenápadném místě v Moorfields, hned za městskými hradbami (obr. 22). Nad branou se tyčily dvě obrovské sochy dánského umělce Caia Gabriela Cibbera, dokonce ještě působivější než ty v 's-Hertogenbosch. Nalevo se rozvaloval na loži vystlaném slámou melancholik s prázdným pohledem. Na opačné

Na reliéfní desce vytesané Peterem van Coeverdenem v roce 1686 jsou zobrazeni chovanci útulku pro duševně choré v 's-Hertogenbosch. Z oken cel trčí tři šílené obličejy, před nimi dělají grimasy a manýrovitě se nakrucují další dva šílenci, v pozadí je ještě mladý chlapec.

straně ležel hrozivý, řetězy spoutaný vztekloun se zaťatými pěstmi, napjatými svaly, napružený a svíjející se, s hlavou zvrácenou a obličejem deformovaným tak, že vypadal až jako zvířecí. Koncem sedmnáctého století tak blázince začaly dávat najevo svou existenci novým způsobem a prezentovaly se jako instituce, kam se zavírají šílenci s mravně pochybnou pověstí. V mnoha evropských městech si tím vydobýly větší respekt.

Být šílený znamená být neužitečný, nebo přinejmenším neschopný produktivně pracovat. Až do počátku moderní doby z toho plynulo, že ti, kdo přišli o rozum, se stali součástí mnohem rozsáhlejší skupiny lidí chudých, mravně pokleslých, osiřelých, přestárých a zmrzačených. Všichni záviseli na jiných lidech, byli shromažďováni v jednom místě a jen zřídka se mezi nimi rozlišovalo. Jistě ne doslova, nikdo si nespletl slepce s člověkem, který přišel o rozum, mladého se starým a zhýralce se zvrhlíkem. Společensky

vzato bylo podstatné to, co sdíleli – neschopnost postarat se o sebe a chudoba. Příčiny jejich závislosti se příliš nerozlišovaly.

V sedmnáctém století se věci začaly měnit. Mělo to několik různých důvodů. Na severu Evropy došlo k oživení obchodu, rozvíjela se města i tržní vztahy, což zřejmě vedlo k sekulárnějšímu a skeptičtějšímu přístupu k chudým, zejména k těm, kteří nepracovali a toulali se. Ve Spojených provinciích nizozemských, v Británii a dalších regionech se je střídavě pokoušeli zavírat do nových typů zařízení, káznic a polepšoven, s předpokladem, že se zde naučí disciplíně a získají pracovní návyky. První holandské blázince čili *dolhuizen* se objevily už v patnáctém století. Nebyly velké, vešel se do nich sotva tucet pacientů, avšak od konce šestnáctého a počátku sedmnáctého století sílil tlak, aby se alespoň některé rozšířily. Rodiny i komunity totiž hledaly způsob, jak se zbavit těch duševně chorých, kteří byli nebezpeční. Pro podnikavé Holanďany bylo charakteristické, že zvyšování kapacity blázinců financovali často nikoli na dobročinné bázi, ale vypisováním loterií s atraktivními cenami, jejichž prostřednictvím se od měšťanů získávaly peníze. Taková loterie byla uspořádána v Amsterodamu a tikety se prodávaly po celý rok před hlavním losováním v roce 1592, přičemž cen bylo tolik, že trvalo šedesát osm dnů, než byl celý proces dokončen. (Amsterodamský *dolhuis* byl založen v roce 1562 z odkazu Hendricka van Gispa, na jehož těhotnou manželku zaútočila duševně nemocná žena.) Z loterie bylo financováno velkolepé rozšíření budovy, dokončené v roce 1617. Brzy následovala města Leiden (1596) a Haarlem (1606–1607), v obou případech losování cen trvalo pouhých padesát dva dnů.

Absolutistické monarchie v katolické Evropě k podobným komerčním opatřením netíhly, třebaže i ony považovaly nepracující a společensky nezakotvené existence za politickou hrozbu, potenciální zdroj vzpoury a nepořádku. K vyčištění ulic od chudiny a zažehnání nebezpečí, které představovala, měly sloužit daně vybrané mezi venkovským lidem. Žebráci, pobudové a prostitutky spolu s dalšími lidmi, jejichž vztahy se stabilním světem práce a zaměstnání byly podezřelé, putovali pod zámek. Ve velkých počtech byli umísťováni do nových zařízení, z nichž neznámější

Melancholie a zuřivé šílenství (asi 1676), dvě mohutné figury sochaře Cibbera tyčící se nad vstupem do Bedlamu. Dozajista je měl na mysli John Keats, který v jejich stínu vyrůstal, když popisoval „potlučené Titány“ v epické básni *Hyperion*.

byly *hospitaux généraux* a *dépôts de mendicité*, které v sedmnáctém a osmnáctém století poznamenaly Francii jako jizvy po neštovicích. Zaměřily se na ubožáky, kteří nepracovali a byli závislí na jiných a kteří měli být přinuceni pracovat – přinejmenším tak pravicila teorie.

Už v průběhu středověku byli ti nejnásilnější a nejnebezpečnější blázni drženi pod zámek a v řetězech, aby nemohli nikoho ohrožit. Bylo by tedy překvapivé, kdyby se mezi nemravny a lenochy, jež bylo nutno zavřít a zkáznit, neoctli také lidé duševně choří. Prvotním terčem zřizovatelů nápravných zařízení však šílenci nebyli. Holanďané dokonce usilovali o to, aby se do nich nemocní a pomatení nedostávali. Tvrdá práce, disciplína a pořádek, na které byl kladen hlavní důraz, se v nich totiž za jejich přítomnosti daly udržet jen těžko. Právě proto dávali v případech nebezpečných